

سراج التواریخ

جلد ۱ و ۲

ملا فیض محمد کاتب هزاره

به کوشش محمد ابراهیم شریعتی

چاپ سوم، با تجدید نظر

مؤسسه انتشارات عرفان

تهران، ۱۴۰۲

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: فیض محمد، ۱۲۴۱-۱۳۰۹ ش
عنوان و نام پدیدآور: سراج التواریخ / ملأ فیض محمد کاتب هزاره.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه انتشارات عرفان، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲ ج. (در یک مجلد) (۸۱۶ ص.)
شابک: ۸۷-۰۰-۹۲۸۴-۶۰۰-۹۷۸ دوره: ۴-۸۹-۹۲۸۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
موضوع: افغانستان - تاریخ.
شناسه افزوده: شریعتی، محمدابراهیم، ۱۳۴۲-
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۴ س ۹ ف / DS ۳۵۶ | رده‌بندی دیویی: ۹۵۸ / ۱
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۲۷۱۳۵۶۲

مؤسسه انتشارات عرفان

سراج التواریخ

ملاً فیض محمد، کاتب هزاره

جلد ۱ و ۲ | به کوشش محمد ابراهیم شریعتی

ویرایش، حروف نگاری و نمونه خوانی: محمد ابراهیم شریعتی، سهیلا یوسفی، غزل جعفری

طرح جلد: باسم الرسام | خوشنویسی روی جلد: استاد غلام حسین امیرخانی

استخراج نمایه: علی جعفری | صفحه آرایی: محمد کاظم کاظمی

لیتوگرافی: نقره آبی | چاپ: ثمین | صحافی: نوری - عرفان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه | قیمت: ۵۵۰,۰۰۰ تومان

چاپ سوم (با تجدید نظر): ۱۴۰۱

چاپ همزمان در ایران و افغانستان

حق چاپ در افغانستان و ایران برای ناشر محفوظ است

تهران، بولوار شهرزاد، خیابان کماسایی، بن بست بانکی، پلاک ۲، واحد ۴

مؤسسه انتشارات عرفان، تلفن: ۹۱۲۳۱۳۱۴۵۵ - ۰۰۹۸

کابل، چوک دهبوری، چهارراهی شهید، کتاب فروشی موسسه انتشارات عرفان.

تلفن: ۷۹۹۳۴۹۷۲۷ - ۰۰۹۳

تلگرام: @ketaberfan | ایمیل: ketaberfan@yahoo.com

شابک: ۸۷ - ۰۰ - ۹۲۸۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸ | ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۲۸۴ - ۸۷ - ۰۰

شابک دوره: ۴ - ۸۹ - ۰۰ - ۹۲۸۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸ | ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۲۸۴ - ۸۹ - ۰۰

فهرست

یادداشت ناشر.....	۱۹
سراج التواریخ، جلد اول.....	۲۳
دیباچه و تمهید کتاب	۲۵
ذکر حدود سابقهٔ مملکت افغانستان و وجه تسمیه و ولایات معروفه و درجات گرما و سرمای هوای آن	۲۷
ذکر بلدان معروفه و ولایات مشهورهٔ افغانستان	۲۹
ذکر بلاد فارس شرقی، حال موسوم به افغانستان	۳۳
بلدان و ولایات مسکونهٔ طوایف افغان که معروف به افغانستان اند.....	۳۵
هوای مملکت افغانستان	۳۷
ذکر مجملی از احوالات اعلیٰ حضرت احمدشاه که قبل از سلطنتش رو داده است	۳۸
ذکر سلطنت اعلیٰ حضرت احمدشاه سدوزایی شعبهٔ دُرانی	۳۸
ذکر سکه و مُهر اعلیٰ حضرت احمدشاه و توجه او به جانب کابل و پشاور	۴۰
ذکر یورش دوم اعلیٰ حضرت احمدشاه به جانب لاهور و هند به تأیید اله	۴۲
ذکر حملهٔ سوم اعلیٰ حضرت احمدشاه بر لاهور و پیشکش گذاشتن بر ذمهٔ میر منو	۴۵
ذکر توجه اعلیٰ حضرت احمدشاه به جانب خراسان	۴۶
ذکر محاصرهٔ نساپور	۴۸
ذکر توجه اعلیٰ حضرت احمدشاه بار دوم به جانب خراسان در ۱۱۶۴	۴۹
ذکر لشکر فرستادن اعلیٰ حضرت احمدشاه جانب ترکستان به سالاری وزیر شاه ولی خان	۵۲
ذکر توجه چهارم اعلیٰ حضرت احمدشاه	۵۲
ذکر واقعاتی که بعد از مراجعت اعلیٰ حضرت احمدشاه در لاهور رو داده	۵۳

- ۵۵ ذکر یورش پنجم اعلیٰ حضرت احمدشاه از قندهار به جانب لاهور و هند در سنه ۱۱۷۰
- ۵۶ ذکر ورود اعلیٰ حضرت احمدشاه در دهلی
- ۵۷ ذکر توجه اعلیٰ حضرت احمدشاه جهت سرزنش «سورج مل جات» به جانب اکبرآباد
- ۵۸ ذکر شورش و فتنه مردم هند و پنجاب بعد از مراجعت اعلیٰ حضرت احمدشاه
- ۶۰ ذکر نهضت موکب اعلیٰ حضرت احمدشاه دفعه ششم جانب هند جهت اطفای نایره غوغا
- ۶۳ ذکر محاربات بادو با افواج اعلیٰ حضرت احمدشاه و مقتول و مستأصل شدن بادو
- ۷۰ بنیاد نهادن اعلیٰ حضرت احمدشاه شهر قندهار را
- ۷۱ ذکر توجه اعلیٰ حضرت احمدشاه دفعه هفتم به جانب پنجاب و هند
- ۷۳ ذکر تعیین سرحد ترکستان متعلقه افغانستان با پادشاه بخارا و آوردن خرقة مبارکه
- ۷۴ ذکر حقایق خرقة مبارکه
- ۷۷ ذکر وفات اعلیٰ حضرت احمدشاه و اندکی از افعال آن خلدآرامگاه
- ۷۸ ذکر اوصاف حمیده و افعال پسندیده او
- ۸۰ ذکر ولایات میان دوآب های انهار پنجاب
- ۸۰ ذکر اراضی میان دوآب از طرف مملکت افغانستان
- ۸۱ میان دوآب دوم
- ۸۱ میان دوآب سوم
- ۸۲ معمورات میان دوآب چهارم
- ۸۳ میان دوآب پنجم
- ۸۳ تتمه مناسبه در بیان استیلای سکه و عقیده ایشان
- ۸۹ ذکر سلطنت اعلیٰ حضرت تیمور شاه بن اعلیٰ حضرت احمدشاه درانی
- ۹۰ ذکر جلوس اعلیٰ حضرت تیمور شاه بر تخت سلطنت
- ۹۴ ذکر فتنه فیض الله خان خلیل در پشاور و کشته شدن وی
- ۹۶ ذکر توجه اعلیٰ حضرت تیمور شاه جانب ملتان و تنبیه و تأدیب سکهان
- ۹۹ ذکر توجه اعلیٰ حضرت تیمور شاه دفعه دوم به جانب ملتان
- ۱۰۰ ذکر تنبیه و سرزنش شاه مرادبی حکمران بخارا
- ۱۰۱ ذکر فتنه آزاد خان بن حاجی کریم داد خان صوبه دار کشمیر
- ۱۰۳ توجه نمودن خود اعلیٰ حضرت تیمور شاه با لشکر جانب کشمیر
- ۱۰۵ ذکر فتنه ارسلان خان مْهمند و کشته شدن او
- ۱۰۶ ذکر فوت اعلیٰ حضرت تیمور شاه بن اعلیٰ حضرت احمد شاه
- ۱۰۸ ذکر سلطنت اعلیٰ حضرت شاه زمان
- ۱۰۹ ذکر منتخب کردن و لقب دادن اعلیٰ حضرت شاه زمان مرأمرأ را

- ۱۱۰ ذکر بغاوت شهزاده همایون والی قندهار و لشکر کشیدن اعلی حضرت شاه زمان
- ۱۱۱ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان از قندهار به جانب هرات
- ۱۱۲ ذکر مأمور شدن شیرمحمد خان اشرف الوزراء در بلوچستان برای تهدید شهزاده همایون
- ۱۱۳ ذکر رسیدن شهزاده همایون در قندهار و فتنه انگیزی او
- ۱۱۵ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان از پشاور به جانب قندهار برای دفع فتنه شهزاده همایون
- ۱۱۷ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان جانب پنجاب
- ۱۱۹ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان جانب قندهار به عزم رزم شهزاده محمود
- ۱۲۲ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان جانب پنجاب و هندوستان
- ۱۲۴ ذکر مراجعت اعلی حضرت شاه زمان از سبب فتنه شهزاده محمود
- ۱۲۶ ذکر هزیمت شهزاده و پناه بردنش به کوهستان
- ۱۲۹ ذکر کاربردان عهد سلطنت اعلی حضرت شاه زمان
- ۱۳۰ ذکر تعداد افواج اعلی حضرت شاه زمان و مبلغ و مقدار تنخواه ایشان
- ۱۳۱ ذکر حکام و والیان و مالیات عهد اعلی حضرت شاه زمان
- ۱۳۲ ذکر سرگذشت اعلی حضرت شاه زمان بعد از سنه مذکور تا انجام کارش
- ۱۳۳ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان جانب هرات به عزم دفع شهزاده محمود
- ۱۳۶ ذکر توجه اعلی حضرت شاه زمان جانب لاهور و برای دفع فتنه سکهان
- ۱۳۶ ذکر قتل سرداران با اعتبار درانیه و غیره
- ۱۳۹ ذکر توجه شهزاده محمود و فتح خان از ایران جانب افغانستان
- ۱۴۱ ذکر سلطنت اعلی حضرت شاه محمود بن اعلی حضرت تیمور شاه
- ۱۴۲ ذکر هنگامه آرای شهزاده شجاع الملک به تمنای سلطنت
- ۱۴۵ ذکر محاربه شهزاده شجاع الملک در موضع سنگوخیل
- ۱۴۷ ذکر محاربه شهزاده شجاع الملک در منزل کوژک با صالح محمد خان غلجایی
- ۱۴۹ ذکر بلوای عام مردم کابل و نواحی آن
- ۱۵۰ ذکر اتفاق بزرگان اهل سنت و جماعت به زوال سلطنت اعلی حضرت شاه محمود
- ۱۵۲ ذکر سلطنت اعلی حضرت شاه شجاع الملک
- ۱۵۴ ذکر توجه اعلی حضرت شاه شجاع الملک جانب پشاور و گریختن وزیر فتح خان
- ۱۵۴ ذکر فتنه وزیر فتح خان و اغوا کردن او شهزاده قیصر را
- ۱۵۵ ذکر وصول نامه و رسول اعلی حضرت امیر حیدر پادشاه بخارا
- ۱۵۶ ذکر تنبیه و تهدید شهزاده قیصر و وزیر فتح خان
- ۱۵۶ ذکر توجه اعلی حضرت شاه جانب سند و دیرجات برای وصول مالیات
- ۱۶۰ ذکر مأمور شدن شیرمحمد خان مختارالدوله به کشمیر جهت گوشمالی عبدالله خان

- ۱۶۱ ذکر فتنه شهزاده کامران بن شاه محمود محبوس
- ۱۶۳ ذکر شورش شهزاده قیصر و شیرمحمد خان مختارالدوله
- ۱۶۵ ذکر لشکر کشیدن محمدولی میرزا والی خراسان جانب هرات
- ۱۶۷ ذکر شورش شاه محمود و هزیمت یافتنش
- ۱۶۹ ذکر توجه کوکبه شاهی جانب پشاور به عزم انتزاع کشمیر
- ۱۷۰ ذکر رسیدن فرستادگان دولت انگلیس و مأمور شدن شهزاده منصور به کشمیر
- ۱۷۰ ذکر معاهده دولتین و نقل عهدنامه ایشان
- ۱۷۳ ذکر مغایرت میر علم خان و محمداعظم خان
- ۱۷۵ ذکر محاربه منزل نمله و هزیمت یافتن شاه شجاع
- ۱۷۷ ذکر تصرف نمودن شاه قندهار را و باز از دست رفتن آن
- ۱۷۹ ذکر سلطنت ثانویه اعلی حضرت شاه محمود
- ۱۸۰ عزم محاربه شاه شجاع با سردار محمدعظیم خان و هزیمت یافتن سردار
- ۱۸۱ ذکر محاربه سردار محمدعظیم خان با شاه شجاع در پشاور و غالب شدنش
- ۱۸۱ ذکر آهنگ حاجی فیروزالدین به امیرنادر غوریان و بر مرام فایق نشدن وی
- ۱۸۲ ذکر هنگامه آرا شدن شاه شجاع و تصرف نمودن پشاور را
- ۱۸۳ ذکر مأمور شدن شهزاده حیدر از حضور شاه شجاع به قلع بواب عبدالجبار خان
- ۱۸۴ ذکر آهنگ شاه شجاع جانب کابل و مقید شدنش قبل از حرکت کردن
- ۱۸۵ ذکر توجه وزیر فتح خان جانب کشمیر و واقعاتی که به صدور پیوست
- ۱۸۷ ذکر جور و ستم رنجیت سنگه که با شاه شجاع مهمان خود نمود
- ۱۹۰ ذکر درآویختن رنجیت سنگه با سردار محمدعظیم خان حاکم کشمیر و مغلوب شدنش
- ۱۹۱ ذکر لشکر کشیدن اسماعیل خان دامغانی جانب هرات
- ۱۹۲ ذکر نامه و رسول فرستادن حاجی فیروزالدین نزد اعلی حضرت فتح علی شاه
- ۱۹۵ ذکر توجه اعلی حضرت شاه محمود با وزیر فتح خان جانب لاهور
- ۱۹۸ ذکر لشکر کشیدن شهزاده حسن علی میرزای شجاع السلطنه جانب هرات
- ۱۹۹ ذکر توجه وزیر فتح خان از کابل جانب کشمیر
- ۲۰۰ ذکر لشکر کشیدن شاه محمود به سالاری وزیر فتح خان جانب هرات
- ۲۰۱ ذکر کشیدن شاه شجاع زوجات خود را از لاهور جانب لودهیانه
- ۲۰۴ ذکر مراجعت شاه شجاع از کشتوار به لودهیانه و اقامه گزیدنش در آن جا
- ۲۰۵ ذکر لشکر کشیدن وزیر فتح خان جانب مشهد به عزم تسخیر ایران
- ۲۰۸ ذکر مکفوف البصر ساختن شهزاده کامران، وزیر فتح خان را
- ۲۰۹ ذکر کمر بستن سردار محمدعظیم خان و برادرانش به انتقام چشم وزیر

- ۲۱۲ ذکر لشکر فرستادن سردار محمدعظیم خان از کشمیر جانب پشاور و حرکت خودش
- ۲۱۴ ذکر مسخر نمودن سردار دوست محمد خان کابل را
- ۲۱۵ ذکر لشکر کشیدن شاه محمود و شهزاده کامران از قندهار جانب کابل
- ۲۱۶ ذکر مقابل شدن سردار دوست محمد خان با لشکر شاه محمود و گریختن شاه محمود
- ۲۱۸ ذکر متصرف شدن سردار شیردل خان و کهندل خان و پردل خان قندهار را
- ۲۱۹ ذکر معاهده شاه شجاع با میران سند
- ۲۲۱ ذکر توجه سردار محمدعظیم خان جانب سند به التماس میران عهدشناس آن جا
- ۲۲۶ ذکر فوت سردار محمدعظیم خان و وقایعی که بعد از وی به صدور پیوست
- ۲۲۹ ذکر جور و ستم خدای نظر خان و غیاث الدین خان بر مردم کابل
- ۲۳۰ ذکر مراجعت سردار شیردل خان جانب قندهار و فوت سردار عطا محمد خان
- ۲۳۰ ذکر شورش مردم سند و فوت سردار شیردل خان
- ۲۳۱ ذکر متصرف شدن سردار دوست محمد خان کابل را
- ۲۳۲ ذکر فتنه سید احمد و مولوی اسماعیل هندی
- ۲۳۳ ذکر لشکر کشیدن سردار پردل خان به کین خواهی سردار سلطان محمد خان
- ۲۳۴ ذکر مخالفت شهزاده کامران با شاه محمود پدرش
- ۲۳۶ ذکر رسول و نامه فرستادن قزلباشیه کابل نزد فتح علی شاه و شورش سید احمد
- ۲۳۷ ذکر حکومت سردار سلطان محمد خان در پشاور و نامه فرستادن سید احمد نزد او
- ۲۴۰ ذکر فوت شاه محمود و سردار پردل خان و مراجعت فرستاده قزلباشیه کابل از ایران
- ۲۴۲ ذکر شورش یلنگ توش خان جمشیدی و قتل حاجی فیروزالدین
- ۲۴۳ وقایع سال هزار و دویست و چهل و هفت هجری
- ۲۴۴ ذکر اطاعت نمودن میران سند و سرباز زدن ایشان از قبول اطاعت به تحریک انگلیسان
- ۲۴۷ ذکر آهنگ کردن عباس میرزای نایب السلطنه تسخیر هرات و افغانستان را
- ۲۴۹ ذکر وقایع سال هزار و دو صد و چهل و هشت هجری و مأمور شدن لشکر ایران جانب هرات
- ۲۵۱ ذکر بغی پسران میر مرادعلی خان مرحوم و شورش لشکر شاه شجاع در سند
- ۲۵۲ ذکر توجه شاه شجاع از سند جانب قندهار
- ۲۵۴ ذکر محاربه شاه شجاع با سرداران قندهار و محاصره حصار آن
- ۲۵۷ رسیدن سردار دوست محمد خان در قندهار و هزیمت یافتن شاه شجاع
- ۲۶۴ ذکر متصرف شدن رنجیت سنگه شهر پشاور و مضافات آن را
- ۲۶۶ ذکر لشکر فرستادن سردار دوست محمد خان به سالاری برادر و پسرانش جانب پشاور
- ۲۶۹ ذکر جلوس سردار دوست محمد خان بر تخت امارت کابل
- ۲۷۱ ذکر لشکر کشیدن اعلی حضرت محمد شاه اعلی حضرت شاه قاجار جانب هرات

۲۷۳	ذکر تدابیر دولت انگلیس و روس و مال اندیشی ایشان و رسول فرستادن نزد امیرکبیر
۲۷۵	ذکر محاربات شهزاده کامران با اعلی حضرت محمد شاه قاجار
۲۸۰	ذکر مقاتله شهزاده نادر میرزا و خلیفه عبدالرحمان ترکمان و مضراب خان با آصف الدوله
۲۸۵	ترغیب و تحریض علماء هرات مردم را به جنگ ایرانیان به نام جهاد
۲۸۷	ذکر توجه شاه شجاع به معاونت دولت انگلیس جانب افغانستان
۲۸۸	نقل عهدنامه دولت انگلیس با شاه شجاع و رنجیت سنگه
۲۹۳	گفتار مکناتن در باب شرایط عهدنامه
۲۹۴	مستدعیات شاه از مکناتن
۲۹۷	ذکر جواب های گورنر جنرال سؤال های مذکوره شاه شجاع الملک را
۳۰۰	ذکر توجه شاه شجاع الملک از لودهیانه با لشکر انگلیس جانب شکارپور
۳۰۱	ذکر توجه شاه شجاع از شکارپور به معاونت لشکر انگلیس جانب قندهار
۳۰۳	ذکر سلطنت دومی شاه شجاع الملک بن تیمور شاه
۳۰۳	نقل عهدنامه مجدد مکناتن با شاه شجاع
۳۰۵	ذکر تشدید نمودن محمد شاه قاجار محاصره هرات را و گفت وگوی مستر مکنیل
۳۱۰	ذکر ترغیب نمودن محمد شاه سپاه خویش را به یورش آوردن به هرات
۳۱۳	ذکر یورش آوردن ایرانیان به قلعه هرات
۳۱۷	ذکر بی باکی نمودن انگلیسان در قندهار و بیان توجه شاه شجاع جانب کابل
۳۲۰	ذکر شورش میر معصوم معروف به حافظ جی پسر میر واعظ مرحوم
۳۲۲	ذکر رفتن امیرکبیر از تاشقرغان در بخارا و سرگذشت او در آن جا
۳۲۴	ذکر حادثات زمان حکومت شاه شجاع در کابل بعد از فرار کردن امیرکبیر
۳۲۷	ذکر توجه شاه شجاع از کابل به عزم قشلاق جانب جلال آباد
۳۲۹	ذکر اموری که باعث اختلال کار و مورث زوال روزگار شاه شجاع شد
۳۳۱	ذکر گریختن امیرکبیر از بخارا جانب قطغن و تاشقرغان و سوانح سرگذشت آن
۳۳۶	ذکر مکالمه سر ویلیم جی مکناتن با امیرکبیر و مأمور شدن وی به اقامه هند
۳۳۷	ذکر تکاپو نمودن سردار شیرعلی خان و سردار محمداکرم خان به عزم جهاد
۳۳۹	ذکر عزل شهزاده فتح جنگ از حکومت قندهار
۳۴۱	ذکر اموری که نظام الدوله به روی کار آورده باعث اختلال روزگار شاه شجاع شد
۳۴۳	کاستن نظام الدوله مواجب خوانین غلجایی و خدام شاهی را
۳۴۴	ذکر شورش عام مردم سکنه کابل و حادثاتی که بر لشکر انگلیس وارد گشت
۳۴۶	امارت نواب محمدزمان خان
۳۴۸	ذکر سرگذشت امیرکبیر در هندوستان

۳۴۹	ذکر رهایی یافتن سردار محمد اکبر خان از قید پادشاه بخارا
۳۵۲	ذکر طرح مصالحه انداختن انگلیسان و به مشقت و زحمت گرفتار شدن ایشان
۳۵۴	نقل عهدنامه انگلیسان که خود نوشته بودند
۳۵۸	ذکر نقص عهد نمودن سر ویلیم جی مکناتن و به مکافات عمل خویش رسیدن او
۳۶۲	ذکر مجلس آراستن جانبین و قتل مکناتن و همراهانش که حاضر مجلس بودند
۳۶۵	ذکر تمهید آشتی جستن انگلیسان و خواهش عهد جدید بستن ایشان
۳۶۷	ذکر واقعات تمام تلف شدن لشکر انگلیس در عرض راه جلال آباد
۳۷۳	ذکر محاربه جلال آباد و غیره حوادث معاندت بنیاد
۳۷۶	ذکر شورش مردم کابل به سالاری نواب محمد زمان خان
۳۷۹	ذکر توجه شاه شجاع از کابل جانب جلال آباد و کشته شدنش
۳۸۲	ذکر وقایع و اختلالی که بعد از قتل شاه شجاع مرحوم به صدور رسیده است
۳۸۳	ذکر جلوس فتح جنگ و واقعات روزگار سلطنت با ملالت او
۳۸۷	نقل عهدنامه وزیر محمد اکبر خان با شاه فتح جنگ
۳۸۹	ذکر توجه نمودن لشکر انگلیس از راه معاونت شاه فتح جنگ جانب کابل
۳۹۱	ذکر حکومت شهزاده شاهپور و مراجعت کردن سردار کهندل خان با برادرانش از ایران
۳۹۴	ذکر معاهده انگلیسان با اعلی حضرت امیر دوست محمد خان
۳۹۷	ذکر سرگذشت شهزاده کامران حکمران هرات
۳۹۸	ذکر حکمرانی مستقله وزیر یار محمد خان الکوزایی در هرات
۳۹۹	ذکر مراجعت امیر کبیر از هند و متمکن شدن بر تخت امارت افغانستان
۴۰۲	ذکر آهنگ فتنه کردن نواب محمد زمان خان و سردار سلطان احمد خان
۴۰۵	تمت باخیر و العافیه

سراج التواریخ، جلد دوم..... ۴۰۷

۴۰۹	ذکر تمهید و آغاز جلد دوم از مجلدات چارگانه کتاب سراج التواریخ
۴۱۰	ذکر سلسله جلیله محمدزایی شعبه بارکزیایی
۴۱۴	ذکر جلوس امیر کبیر بر تخت امارت افغانستان
۴۱۵	وقایع سال هزار و دوصد و پنجاه و نه هجری
۴۱۵	ذکر تسخیر بامیان و هزاره جات بهسود و دایزنگی و دایکندی تا سرحد هرات
۴۱۵	ذکر ادعای شراکت سردار سلطان احمد خان در امر حکومت و بیرون شدنش از کابل
۴۱۶	ذکر لشکر گماشتن سردار کهندل خان جانب کابل و صلح کردن برادرانش با پسران امیر کبیر
۴۱۸	وقایع سال هزار و دویست و شصت و سه هجری

- وقایع سال هزار و دوصد و شصت و سه هجری ۴۱۹
- ذکر واقعاتی که بعد از فوت مهاراجه رنجیت سنگه به وقوع پیوسته ۴۲۳
- وقایع سال هزار و دویست و شصت و چهار هجری ۴۲۸
- ذکر لشکر کشیدن امیرکبیر از راه یاری و مددکاری سکهان جانب پنجاب ۴۲۹
- وقایع سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری و تسخیر ترکستان صغیر ۴۳۰
- ذکر واقعات هرات و سرگذشت وزیر یارمحمد خان ۴۳۲
- وقایع سال هزار و دوصد و شصت و شش هجری و شورش میران ترکستان ۴۳۵
- ذکر بغاوت مردم قطغن و رحلت سردار محمداکرم خان ۴۳۷
- ذکر فتنه محمود خان سرپلی و مراجعت سردار محمدشریف خان ۴۳۸
- ذکر مأمور شدن هر یک از شهزادگان به حکومت دیاری و یار شدن مریددیگر را به کاری ۴۳۹
- وقایع سال هزار و دویست و شصت و هفت هجری ۴۳۹
- و سرگذشت وزیر یارمحمد خان و خاتمه کار آن ۴۳۹
- ذکر حکومت سعیدمحمد خان بن وزیر یارمحمد خان در هرات ۴۴۰
- وقایع سال هزار و دویست و شصت و هشت هجری ۴۴۲
- ذکر فرستادن امیرکبیر سردار عبدالرحمان خان را به التماس والد ماجدش در ترکستان ۴۴۳
- وقایع سال هزار و دوصد و شصت و نه هجری صلعم ۴۴۴
- بنیاد نهادن سردار محمدافضل خان شهر تخته پل را ۴۴۸
- وقایع سال هزار و دوصد و هفتاد هجری (صل علی هاجرهما السلام) ۴۴۸
- ذکر دوباره آباد کردن قلعه قلات ۴۴۹
- ذکر مأمور شدن سردار فتح محمد خان به حکومت قلات ۴۵۰
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و یک هجری ۴۵۲
- ذکر آمدن سردار محمدافضل خان از ترکستان به زیارت امیرکبیر ۴۵۲
- ذکر مأمور شدن سردار عبدالرحمان خان به حکومت تاشقرغان ۴۵۳
- ذکر مأمور شدن حیدر خان به نیابت سردار عبدالرحمان خان ۴۵۴
- ذکر فوت سردار مهردل خان و سردار کهندل خان و نفاق سرداران قندهار ۴۵۵
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و دوی هجری صلعم ۴۵۵
- توجه اعلی حضرت امیرکبیر از کابل جانب قندهار ۴۵۷
- ذکر عریضه فرستادن سردار سلطان احمد خان و سردار سلطان محمد خان به شاه ایران ۴۶۲
- ذکر قتل سعیدمحمد خان بن وزیر یارمحمد خان حکمران هرات ۴۶۳
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و سه هجری صلعم ۴۶۵
- ذکر مأمور شدن سرداران افغان از حضور شاه ایران در هرات ۴۶۶

- ذکر مأمور شدن سردار غلام حیدر خان به حکومت قندهار و مراجعت امیرکبیر به کابل ۴۶۷
- ذکر تشریف بردن اعلیٰ حضرت امیرکبیر در جمرود ۴۶۸
- ذکر مراجعت سردار شیرعلی خان بن سردار مهردل خان مرحوم از ایران ۴۷۰
- ذکر رفتن سردار محمدافضل خان از تخته‌پل در تاشقرغان ۴۷۱
- وقایع سال هزار و دو صد و هفتاد و چهار هجری ۴۷۲
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و پنج هجری ۴۷۳
- ذکر سر باز زدن میر سلطان مراد خان اتالیق از امر سردار محمدافضل خان ۴۷۴
- ذکر مراجعت امیرکبیر از جلال‌آباد به کابل و لشکر فرستادنش جانب قطغن ۴۷۵
- ذکر محاصره قلعه غوری و رسیدن میر اتالیق به یاری قلعه‌گیان و مغلوب شدنش ۴۷۷
- ذکر محاربه چشمه شیر و مغلوب و مجروح و دستگیر شدن قطغنیان ۴۷۸
- ذکر اتمام حجت نمودن سردار عبدالرحمان خان بر قلعه‌گیان و فتح آن ۴۷۹
- ذکر پیوستن افواج کابل با سپاه ترکستان و نظم و نسق سردار محمداعظم خان ۴۸۱
- ذکر پیوستن لشکر سردار محمدشریف خان به لشکر مأموره اندراب و ظفر یافتن ایشان ۴۸۲
- ذکر فرار کردن میر اتالیق از رستاق جانب کولاب و فتنه‌انگیزی او ۴۸۳
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و شش هجری ۴۸۴
- ذکر فتوحات سردار عبدالرحمان خان و غیره نظم و نسق او در محال بدخشان ۴۸۵
- ذکر توجه امیر بخارا جانب ترکستان صغیر جهت استعراج سرداران ۴۸۹
- ذکر نامزد فرمودن سردار محمداعظم خان دختر میر شاه را برای خواستمن ۴۹۲
- ذکر رفتن سردار عبدالرحمان خان به فرمان طلب از خان‌آباد در تخته‌پل ۴۹۳
- ذکر لشکر فرستادن امیرکبیر جانب ترکستان و سر باز زدن سردار میر افضل خان ۴۹۴
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و هفت هجری صلعم ۴۹۴
- ذکر مراجعت سردار عبدالرحمان خان از تخته‌پل جانب قطغن ۴۹۶
- ذکر وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و هشت هجری صلعم ۴۹۸
- فوت سردار پیرمحمد خان و سردار سلطان محمد خان ۴۹۸
- ذکر آمدن امیرزاده محمداعظم خان به اجازت امیرکبیر در کابل ۴۹۸
- ذکر لشکر کشیدن سردار سلطان احمد خان جانب فراه به اغوای سردار میر افضل خان ۴۹۹
- ذکر رفتن سردار محمداعظم خان در جلال‌آباد و خبر یافتن امیرکبیر از توجه سردار سلطان احمد خان به جانب فراه و لشکر گماشتن و از عقب آن راه فراه برگرفتن امیر مذکور ۵۰۱
- ذکر شادیانه استرداد فراه در ترکستان ۵۰۵
- وقایع سال هزار و دویست و هفتاد و نه هجری ۵۰۷
- ذکر شرف بار یافتن سردار جلال الدین خان و مریض شدن و صحت یافتن امیرکبیر ۵۱۱

- ۵۱۲ ذکر فوت زوجہ سردار سلطان احمد خان و رسیدن نامہ استوبک انگلیس از طهران
- ۵۱۳ ذکر عزم پنهان نمودن سردار شهنواز خان فوت پدرش را
- ۵۱۴ ذکر طرح مصالحت انداختن سردار شهنواز خان و نپذیرفتن خدمہ امیرکبیر شروط او را
- ۵۱۵ ذکر بیرون کردن سردار شهنواز خان، سردار میر افضل خان را از هرات
- ۵۱۶ ذکر امر یورش کردن امیرکبیر تمامت سپاہ را و فتح هرات
- ۵۱۸ ذکر انتقال امیرکبیر از دار قانی به سوی جنت النعیم جاویدانی به امر یزدانی
- ۵۲۱ ذکر جلوس اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان بر تخت سلطنت افغانستان
- ۵۲۲ وقایع سال هزار و دو صد و هشتاد هجری
- ۵۲۳ ذکر فتنہ میر اتالیق و اغوا نمودن او و مردم قطغن را
- ۵۲۷ ذکر دزدان مردم بدخشان کہ به لباس تاجر داخل اردو شده سپاہ را اذیت می نمودند
- ۵۲۸ ذکر قاصد فرستادن میر جهاندار شاه نزد سردار عبدالرحمان خان
- ۵۳۱ ذکر تاراج کردن سواران میر سرہ بیگ کولابی گوسپندان مردم قطغن را و استرداد آن
- ۵۳۳ ذکر توجه اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان از هرات جانب کابل
- ۵۳۵ ذکر محبوس کردن تبعہ سردار محمداسلم خان او را و فرار کردنش
- ۵۳۷ ذکر معاہدہ سردار محمداعظم خان با اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان
- ۵۳۹ ذکر فوت مادر نیکوسیر اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان
- ۵۴۰ ذکر سر باز زدن سردار محمداعظم خان از آمدنش در کابل و غیرہ واقعات
- ۵۴۲ ذکر درآویختن سلطان محمد خان ولد سعادت خان مہمند با دولت انگلیس
- ۵۴۳ ذکر سرزنش عطا محمد خان نجیلی به تأیید قادر یکتای لم یزلی
- ۵۴۴ وقایع سال هزار و دویست و هشتاد و یک هجری
- ۵۴۵ ذکر لشکر گماشتن امیر شیرعلی خان جانب خوست و زرمٹ
- ۵۴۵ ذکر لشکر کشیدن سردار محمدافضل خان از تخته پل جانب خان آباد
- ۵۴۸ ذکر محاربہ با جگاہ و ہزیمت یافتن سپاہ سردار محمدافضل خان
- ۵۵۰ ذکر فریب دادن امیر شیرعلی خان سردار محمدافضل خان را به قرآن شریف
- ۵۵۲ ذکر رخصت زیارت حاصل کردن سردار محمدعلی خان
- ۵۵۳ ذکر گرفتار کردن امیر شیرعلی خان سردار محمدافضل خان را
- ۵۵۴ ذکر فرار کردن سردار عبدالرحمان خان جانب بخارا
- ۵۶۰ رسیدن مکتوب پادشاہ بخارا بہ سردار عبدالرحمان خان و طلبیدنش در بخارا
- ۵۶۱ طرح دربار پادشاہ بخارا
- ۵۶۲ ذکر سرگذشت سردار عبدالرحمان خان در بخارا و سر باز زدن او از نوکری امیر آن جا
- ۵۶۵ ذکر توجه اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان از تاشقرغان جانب تخته پل

- ۵۶۶ ذکر فتنه سردار محمدامین خان حکمران قندهار
- ۵۶۸ وقایع سال هزار و دویست و هشتاد و دوی هجری
- ۵۷۲ ذکر ترک کردن اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان سلطنت را از مرگ سردار محمدعلی خان
- ۵۷۴ رسیدن نامه سردار عبدالرحمان خان از بخارا به سردار محمداعظم خان
- ۵۷۴ رخصت مراجعت خواستن سردار عبدالرحمان خان از امیر مظفر خان
- ۵۷۶ ذکر مراجعت سردار عبدالرحمان خان از بخارا و بر مرام واصل شدن او
- ۵۷۹ ذکر ممانعت شهاب الدین خان خاصه داران را و باز نگشتن ایشان و فرار کردن او
- ۵۷۹ ذکر متصرف شدن سردار عبدالرحمان خان بلخ و تخته پل و سرپل را
- ۵۸۱ رسیدن مکتوب سردار محمداعظم خان به سردار عبدالرحمان خان
- ۵۸۱ ذکر مخالفت نمودن سردار ولی محمد خان با امیر شیرعلی خان و فتنه او
- ۵۸۴ لشکر کشیدن سردار محمدابراهیم خان از کابل به عزم تقابل سردار عبدالرحمان خان
- ۵۸۵ کنکاش کردن کارگزاران و هواخواهان امیر شیرعلی خان به این که
- ۵۸۶ ذکر رفتن سردار فتح محمد خان و سردار یحیی خان مرحوم در جلال آباد
- ۵۸۷ ذکر محاربه سردار عبدالرحمان خان و فتح قلعه دوده مست
- ۵۸۷ ذکر فتح قلعه بالا حصار
- ۵۸۸ ذکر توجه اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان از قندهار جانب کابل
- ۵۹۲ ذکر حرکت کردن سردار فتح محمد خان و سردار یحیی خان از جلال آباد جانب کابل
- ۵۹۲ ذکر محاربه سیدآباد و مغلوب شدن اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان
- ۵۹۶ وقایع سال هزار و دوصد و هشتاد و سه هجری
- ۵۹۶ و ذکر جلوس اعلیٰ حضرت امیر محمدافضل خان بر تخت امارت افغانستان
- ۵۹۷ ذکر فتنه جویی سردار ولی محمد خان و محبوس شدن او
- ۵۹۸ ذکر لشکر کشیدن امیر شیرعلی خان به عزم استرداد کابل و هزیمتش از قلات
- ۶۰۴ ذکر شورش سردار فیض محمد خان بن امیرکبیر خلد مسیر
- ۶۰۵ وقایع سال هزار و دویست و هشتاد و چهار هجری
- ۶۰۶ ذکر مأمور شدن سردار عبدالرحمان خان به مدافعه امیر شیرعلی خان
- ۶۰۸ ذکر تجهیز و دفن اعلیٰ حضرت امیر محمدافضل خان مرحوم
- ۶۰۹ ذکر تفویض نمودن امیر شیرعلی خان مملکت ترکستان را به میران سابقه آن جا
- ۶۱۰ ذکر توجه سردار عبدالرحمان خان جانب ترکستان و فرار کردن امیر شیرعلی خان
- ۶۱۲ ذکر فتح کردن سردار عبدالرحمان خان قلعه مملک را
- ۶۱۳ ذکر نامزد فرمودن سردار عبدالرحمان خان دختر میر حکیم خان را به خوااهش پدرش
- ۶۱۴ وقایع سال هزار و دوصد و هشتاد و پنج هجری

- ۶۱۴ ذکر توجه سردار عبدالرحمان خان جانب میمنه و حرکت سردار محمد یعقوب خان
- ۶۱۶ ذکر توجه امیر شیرعلی خان از هرات جانب قندهار
- ۶۱۷ ذکر توجه امیر شیرعلی خان از قندهار جانب کابل
- ۶۲۰ ذکر تصرف نمودن سردار محمد اسماعیل خان کابل را
- ۶۲۱ ذکر قاصد فرستادن مادر سردار عبدالرحمان خان نزد پسرش
- ۶۲۲ ذکر خبر یافتن سردار عبدالرحمان خان از فتح کابل و شکست امیر محمد اعظم خان
- ۶۲۴ ذکر کنکاش کردن امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان
- ۶۲۶ ذکر توجه امیر شیرعلی خان جانب غزنین و محاربه منزل شش گاو
- ۶۲۷ ذکر نامه فرستادن سردار عبدالرحمان خان به لشکر امیر شیرعلی خان
- ۶۲۸ ذکر محاربه زنه خان و هزیمت یافتن امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان
- ۶۳۲ ذکر سرگذشت امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان در عرض راه سرروضه و داور
- ۶۳۴ ذکر آدم فرستادن سردار عبدالرحمان خان در بنو و دامان
- ۶۳۵ ذکر سرگذشت امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان در میان قوم کاکر
- ۶۴۰ ذکر سرگذشت امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان
- ۶۴۲ ذکر سرگذشت امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان در سیستان
- ۶۴۵ وقایع سال هزار و دویست و هشتاد و شش هجری
- ۶۴۵ ذکر تشریف بردن اعلی حضرت امیر شیرعلی خان در انباله به خواهش امنای دولت انگلیس
- ۶۵۰ ذکر مأمور شدن سردار فتح محمد خان به التماس سردار محمد یعقوب خان
- ۶۵۱ ذکر بغی سردار محمد اسماعیل خان و اخراج شدنش جانب هندوستان
- ۶۵۲ ذکر احداث شهر جدید موسوم به شیرپور
- ۶۵۳ ذکر سرگذشت امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمان خان
- ۶۵۴ ذکر اعزاز و اکرام کردن حاجی حسن علی تاجر و وجه دادن به امیر و سردار
- ۶۵۷ ذکر سرگذشت سردار عبدالرحمان خان در عرض راه مشهد و بخارا
- ۶۶۱ ذکر ورود سردار عبدالرحمان خان در بخارا و سرگذشت او در آن جا
- ۶۶۴ ذکر سرگذشت سردار عبدالرحمان خان در تاشکند و ملاقاتش با کبورتاثر
- ۶۶۷ وقایع سال هزار و دو صد و هشتاد و هفت هجری
- ۶۶۹ ذکر مأمور شدن سپهسالار فرامرز خان به تنبیه و تهدید سردار محمد یعقوب خان
- ۶۷۱ ذکر محاصره هرات و کشته شدن سردار فتح محمد خان
- ۶۷۲ ذکر محاربه قراولان سردار محمد یعقوب خان با قراولان سپهسالار فرامرز خان
- ۶۷۳ ذکر قتل سپهسالار فرامرز خان و محبوس شدن سردار محمد اسلم خان
- ۶۷۵ ذکر آمدن سردار محمد یعقوب خان از راه ندامت و انابت در کابل

- ۶۷۶ ذکر سرگذشت سردار عبدالرحمان خان در سمرقند
- ۶۷۷ وقایع سال هزار و دویست و هشتاد و هشت هجری
- ۶۷۹ ذکر وقایع سال هزار و دوصد و هشتاد و نه هجری
- ۶۸۰ ذکر آمدن سردار محمد یعقوب خان از هرات به کابل و محبوس شدنش
- ۶۸۲ ذکر سرکشیدن و بغی ورزیدن سردار محمد ایوب خان از پدرش
- ۶۸۴ ذکر ولادت با سعادت اعلیٰ حضرت سراج المله والدین
- ۶۸۵ وقایع سال هزار و دویست و نود هجری
- ۶۸۷ وقایع سال هزار و دوصد و نود و یک هجری
- ۶۸۷ و فوت نایب محمد علم خان
- ۶۸۷ ذکر مأمور شدن ایشیک آقاسی شیردل خان به حکومت ترکستان
- ۶۸۸ وقایع سال هزار و دویست و نود و سه هجری صلعم
- ۶۹۰ ذکر مأمور شدن میرزا حبیب الله خان به رسالت جانب پشاور
- ۶۹۱ ذکر طلبیدن امیر شیرعلی خان، بزرگان کوهستانات را و خلعت و انعام دادن به ایشان
- ۶۹۲ ذکر سرگذشت سال هزار و دویست و نود و سه هجری سردار عبدالرحمان خان در سمرقند
- ۶۹۳ وقایع سال هزار و دویست و نود و چهار هجری (صلعم)
- ۶۹۴ ذکر ورود استلاتوف فرستاده دولت روس در کابل
- ذکر سرگذشت سال ۱۲۹۴ (هزار و دویست و نود و چهار هجری سردار عبدالرحمان خان در سمرقند
- ۶۹۵ سمرقند
- ۶۹۷ ذکر آوازه لشکر کشیدن دولت روس جانب افغانستان
- ۶۹۸ وقایع سال هزار و دوصد و نود و پنج هجری
- ۶۹۹ ذکر فوت شهزاده عبدالله جان ولیعهد و داخل شدن سپاه انگلیس در افغانستان
- ۷۰۱ وقایع سال هزار و دوصد و نود و شش هجری (صلعم)
- ۷۰۱ ذکر تصرف کردن لشکر انگلیس، جلال آباد و کرم را و محاربه عرض راه میل و تخته پل
- ۷۰۳ ذکر مراجعت سردار محمد ایوب خان از مشهد در هرات
- ۷۰۴ ذکر فوت اعلیٰ حضرت امیر شیرعلی خان خلدآشیان
- ۷۰۵ ذکر وقایع وقت فوت امیر شیرعلی خان خلدآشیان
- ۷۰۶ ذکر آگاهی دادن بزرگان دربار سردار محمد یعقوب خان و غیره را
- ۷۰۹ ذکر جلوس امیر محمد یعقوب خان بر تخت امارت افغانستان
- ۷۱۰ ذکر نامه فرستادن امیر محمد یعقوب خان در تاشکند
- ۷۱۲ ذکر سرگذشت سال هزار و دویست و نود و شش سردار عبدالرحمان خان در سمرقند
- ۷۱۵ ذکر بازگشت فرستادگان امیر شیرعلی خان مرحوم از سمرقند

- ۷۱۸ ذکر تنبیه و سرزنش بازعلی خان هزاره جاغوری
- ۷۱۹ ذکر ورود سیرلیوی کیوناری در کابل و کشته شدنش
- ۷۲۰ ذکر رسول فرستادن امیر محمد یعقوب خان نزد انگلیسان
- ۷۲۱ ذکر محاربه چهار آسیاب و مغلوب شدن غازیان
- ۷۲۳ ذکر متحد و متعهد شدن سردار شیرعلی خان با انگلیسان
- ۷۲۴ ذکر خراب کردن انگلیسان، بالاحصار را و فرستادن امیر محمد یعقوب خان را در هند
- ۷۲۵ وقایع سال هزار و دویست و نود و هفت هجری
- ۷۲۸ ذکر محاربه تپه مرنجان و کوه آسمایی و شهید شدن محمد عثمان خان
- ۷۳۱ ذکر تاراج کردن غازیان، خانه های سرداران کابل را
- ۷۳۲ ذکر فتنه انگیزن کرنیل ولی الله خان در غزنین به تعلیم انگلیسان
- ۷۳۳ ذکر فرار کردن سردار عبدالقدوس خان از کابل
- ۷۳۷ ذکر نامه فرستادن سردار عبدالرحمان خان به پادشاه بخارا
- ۷۴۲ ذکر وصول نامه افسران فوج برتانیه عظمی که در کابل بودند به سردار عبدالرحمان خان
- ۷۴۴ ذکر فرستادن انگلیسان مستوفی حبیب الله خان را در هند
- ۷۴۶ ذکر توجه سپاه انگلیس از قندهار جانب کابل به بمالاری سیر داند استوارت
- ۷۴۷ ذکر سرگذشت سردار عبدالرحمان خان پس از قتل سردار محمد سرور خان
- ۷۵۱ ذکر نتایج رقعات سردار عبدالرحمان خان
- ۷۵۶ ذکر مشورت جستن سردار عبدالرحمان خان از سپاه
- ۷۶۲ ذکر پرتو نزول افکندن اعلی حضرت امیر عبدالرحمان خان به مقر سلطنت
- ۷۶۳ ذکر واقعات هرات و محاربه سردار محمد ایوب خان با لشکر انگلیس در میمند
- ۷۶۶ خاتمه کتاب
- ۷۶۹ نمایه

یادداشت ناشر

کتاب فراروی شما کتابی معتبر در تاریخ افغانستان است و رقم زد کلک بیان موثر شهیر و ادیب فرزانه، مرحوم ملا فیض محمد کاتب هزاره. نیاز محققان و پژوهندگان تاریخ و سرگذشت این دیار به این کتاب پُرجای که به حق از مهم‌ترین و معتبرترین آثار مسطور دوران معاصر است، در نشر این اثر ماندگار ما را مشوق آمد.

در این مجال، نمی‌خواهیم به تفصیل به سرگذشت دردناک این کتاب بپردازیم و آنچه بر سر مؤلف و این اثر ارزشمند او آمد. اینها را در منابع بسیاری که در این زمینه موجود است، می‌توانید بیابید. در اینجا گفتنی می‌نماید که مؤسسه انتشارات عرفان بر آن است که متن کامل این کتاب را که بخشهایی از آن قبلاً در دسترس بوده و بخشهایی در سالهای اخیر یافت شده است، به مرور زمان به چاپ بسپارد تا پژوهشگران و دوستداران تاریخ افغانستان به یک چاپ پیراسته و کامل از این اثر ارزشمند دسترسی داشته باشند. در این مجلد از کتاب، جلد اول و دوم «سراج التواریخ» را خواهید خواند و بقیه متن این اثر در مجلدات بعدی خواهد آمد. این دو جلد، نخستین بار در سال‌های ۱۳۳۱ و ۱۳۳۳ هـ. ق، در زمان حیات مؤلف گرانقدر، در مطبعه حروفی دارالسلطنه کابل چاپ شد. آن چاپ کتاب عاری از خطاهای املائی و چاپی نبوده، فاقد علایم امروزمین نگارشی است. تعابیر و مصطلحات مستعار زبانهای عربی، اردو، ترکی و انگلیسی، اسامی کهن و

مهجور جایها و اصطلاحات نظامی نامأنوس و غیرمعمول در زمان حاضر، در آن بسیار یافت می‌شود.

به همین دلیل چاپ حاضر می‌باید با ویرایش فنی و افزودن تعلیقات و پاورقی‌ها همراه می‌بود. این کار به یاری همکاران ارجمند حضرت حجة الاسلام والمسلمین سرور دانش، استاد محترم محمد مهدی مختار و دکتر عبدالحسین محمد اسحاق به انجام رسید. پاورقی‌هایی که در این مرحله افزوده شد، با قید «ویراستار» مشخص شده است. افزون بر اینها پاورقی‌هایی در متن مرجع ما نیز بود که با علامت «ک» مشخص شده و از آن نویسنده بوده است. ما اینها را با کلمه «کاتب» مشخص کردیم.

یادآوری می‌کنیم که این چاپ کتاب با نسخه چاپی مطبوعه حروفی دارالسلطنه کابل مطابقت داده شده و در ضمن با نسخه دست خط مؤلف نیز مقابله شده است. مطالبی که قبلاً توسط امیر حبیب‌الله خان و دیگر سانسورچیان حذف شده بود در محل آن، در بین قلاب [] گذاشته شد.

اما دیگر کار مهم در این چاپ از کتاب، تنظیم فهرست اعلام آن است که از ضروریات کتابهایی از این دست دانسته می‌شود. اهل فن می‌دانند که در یک کتاب تاریخی، وجود یک فهرست جامع و دقیق تا چه مایه برای پژوهشگران و حتی خوانندگان عادی کتاب راهگشاست. فهرست کتاب حاضر با صرف وقت و دقت بسیار و با یاری چند تن از دست‌اندرکاران آن تهیه شده است. در این فهرست نام اشخاص، جایها، اقوام و طوایف به شیوه‌ای کارآمد و سهل‌الوصول درج شده است و می‌تواند یاریگر پژوهشگران باشد.

در مورد محتوای کتاب، از آن روی که این کتاب در ایران چاپ می‌شود، این نکته گفتنی است که در هیچ‌جای آن مطلبی که دال بر ادعای ارضی افغانستان نسبت به ایران باشد وجود ندارد. آنچه در صفحه ۳۴ در مورد سیستان و در صفحه ۳۶ در مورد بلوچستان آمده است، معرفی کلی این دو ناحیه است و مؤلف حدود کلی سیستان و بلوچستان را بدون تفکیک آن‌ها در نظر داشته است. او در مواقع دیگر، سیستان واقع در خاک افغانستان و ایران و هند آن زمان را از هم تفکیک کرده است.

اما آنچه درباره هرات و دخالت انگلیسی‌ها و تذکر محمدشاه قاجار در باب دوری از مکاید انگلیسی‌ها به امیر دوست محمد خان پادشاه افغانستان آمده است، به درستی

نشان می‌دهد که نقش انگلیسی‌ها در تخلیه هرات تا چه پایه بوده است. مؤلف کتاب بدین قضیه آگاهی کامل داشته است و در سراسر کتاب او به این موضوع برمی‌خوریم که او انگلیسی‌ها را به صفات «پرمکر و حيله»، «بدگهر» و «دزد» و امثال آن موصوف کرده است.

مطالب درج شده در صفحه ۲۸۵ کتاب یکسره از ناسخ التواریخ قاجار نقل شده است و ملاً فیض محمد کاتب در آن دخلی نداشته است.

اما آنچه در صفحات ۳۱۳ تا ۳۱۶ آمده است، در واقع گزارش محاصره و جنگ هرات است که در منابع ایرانی نیز آمده است، با این تفاوت که نویسنده به عنوان تاریخ‌نویس رسمی در دربار افغانستان، ناچار بوده است که لحن جانبدارانه اختیار کند و این قضیه‌ای بسیار طبیعی است.

در پایان سخن ناگفته نماند که در گردآوری این مجموعه، یاران موافق فرهنگ دوست دست معاضدت از آستین موافقت بیرون کشیده یار و مددکار گشتند. جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای یوسف امین با اقدام به تکمیل صد صفحه از صفحات ناقص جلد سوم کتاب، و جناب حجة الاسلام والمسلمین شهید عبدالعلی مزاری^(۵) با تهیه کپی بخشی از اصل دست‌نوشته سانسور نشده مرحوم مؤلف از جلد سوم مذکور - که برای نخستین بار امکان چاپ منقح و عاری از سانسور این کتاب را میسر ساخت - هر یک به نحوی ما را منت‌پذیر کردند. هم‌چنین از جناب محمد کاظم کاظمی که با نظارت بر نمونه خوانی و ویرایش و استخراج فهرست اعلام این چاپ از کتاب و نیز صفحه‌آرایی آن یاریگر ما بوده‌اند، سپاسگزاریم.

اما انتشار این کتاب بیش از همه مرهون یاری و مساعدت حضرت حجت الاسلام والمسلمین سید محسن میری، مدیرکل وقت آسیا و اقیانوسیه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است که در سال ۱۳۸۹ به بیماری سرطان درگذشت. روحش شاد باشد.

اینک که چاپ سوم و دوره کامل کتاب سراج التواریخ را با صفحه‌آرایی جدید منتشر می‌کنیم، قریب به ۱۳۰ سال از قتل عام و آواره ساختن هزاره‌های افغانستان به فرمان امیر عبدالرحمان می‌گذرد. مرحوم کاتب با همه تنگناهایی که از نظر دستگاه حکومتی برای نگارش کتاب خویش داشته، یکی از راویان صادق این ماجراست و سراج التواریخ او از

اسناد مهم این فاجعه انسانی به حساب می‌آید. از این روی، ما این چاپ از کتاب را به یاد
مظلومیت‌های این مردم و اظهار احترام نسبت به کشتگان و آوارگان این واقعه انجام
می‌دهیم.

درخواست ما از تمامی خوانندگان گرامی، مخصوصاً محققان محترم جز این نیست
که کاستی‌های احتمالی کتاب را یادآور شوند و ما را در ارتقای کیفیت چاپ این کتاب در
نوبت‌های بعدی یاری فرمایند.

والسلام علی من اتبع الهدی

محمد ابراهیم شریعتی

تهران، ۱۴۰۱

www.ketab.ir